

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٢٨٢/٣

دانشگاه تهران
مجتمع آموزش عالی قم

سیاست جنایی تقنینی ایران در قبال

اطفال بزهکار

۱۳۸۱ / ۵ / ۲۵

وزارت اطلاعات، آذربایجان
تبریز

نگارش:

توران توسلی زاده

استاد راهنما:

دکتر محسن رهامی

استاد مشاور:

دکتر علی حسین نجفی ابرند آبادی

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد

در

رشته حقوق جزا و جرم شناسی

آذر ماه ۱۳۷۹

۴۱۶۵۶

با سپاس از

اساتید عزیز و گرانمایه‌ام

آقایان :

دکتر محسن رهامی

و

دکتر علی حسین نجفی ابرندآبادی

که با راهنمایی‌ها و رهنمودهای

خود در نگارش و تدوین رساله

حاضر مشوق و چراغ راهم بوده‌اند.

تقديم :

به همسر حقوقدانم

که بی شک بدون همفکری و همراهی

او ، نگارش و تدوین پایان نامه حاضر

مشکل می نمود.

چکیده

بزهکاری اطفال یکی از قلمروهای مجرمانه می‌باشد که در مقایسه با بزهکاری بزرگسالان به مراتب قابل تأمل و شایان توجه می‌باشد. و همواره این سؤال برای متخصصین مربوطه مطرح بوده‌است که چرا این طیف از انسان‌ها که نیازمند مراقبت و توجه ویژه‌ای از سوی خانواده، جامعه و دولتها می‌باشند، در ورطه ارتکاب جرم سقوط نموده، حتی به دفعات و برای چندمین بار مرتکب جرم گردیده و می‌گردند؟ بدیهی است که پژوهشگران علاقمندان به تحقیق در این قلمرو ساکت ننشسته، درصدد یافتن علل و عوامل بزهکاری صغار برآمده، به دنبال آن، راه‌ها و راهکارهایی را برای پیشگیری و مبارزه با این قلمرو مجرمانه به دولت‌ها ارائه داده، توجه آنان را به برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری در راستای اهداف مذکور (پیشگیری و مبارزه با بزهکاری اطفال) جلب نموده‌اند.

نگارنده این رساله نیز با توجه به خصوصیت ویژه اطفال که همان صغر سن و شخصیت ممتازشان از بزرگسالان می‌باشد و آنان را در زندگی عادی و روزمره خود سزاوار عنایت خاص و حمایت و مراقبت، و در صورت نقص قوانین و مقررات حاکم، مستحق توجه و حمایت و مراقبت بیشتر و عنداللزوم و به عنوان آخرین راه چاره توسل به نظام کیفری می‌نماید، عنوان پایان‌نامه خود را «سیاست جنایی تقنینی ایران در قبال اطفال بزهکار» انتخاب نموده‌است. و در تدوین رساله خود هدف کشف سیاست جنایی مقنن ایرانی در وضع قوانین و مقررات راجع به اطفال به ویژه قانون آئین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۷۸، و اینکه آیا اصولاً در حقوق ایران

می‌توان از سیاست جنایی ویژه و افتراقی در قبال اطفال بزهکار سخن به میان آورد یا تنها می‌توان از سیاست کیفری سخن گفت؟ را دنبال نموده‌است.

روش تحقیق در نگارش پایان نامه نیز با عنایت به موضوع آن، که سیاست جنایی تقنینی ایران در قبال اطفال بزهکار و در نتیجه بررسی قوانین جاری و حاکم می‌باشد، بالطبع روش کتابخانه‌ای می‌باشد.

در بیان یافته‌ها و نتیجه تحقیق نیز روی هم رفته و به طور خلاصه باید گفت که در حقوق ایران سیاست جنایی افتراقی و ویژه در قبال اطفال بزهکار حاکم نبوده، حقوق ایران از جهت ابزار سرکوبگرانه در خصوص بزهکاری اطفال غنی و از حیث ابزار و استراتژی‌های پیشگیرنده از ارتکاب اولیه جرم توسط اطفال اصولاً فاقد مقررات ویژه و صریحی بوده، آنچه که موجود است بطور تلویحی و غیر مستقیم دلالت بر پیشگیری از ارتکاب اولیه جرم توسط اطفال دارد و از جهت ابزار و راهکارهای پیشگیرنده از ارتکاب ثانویه جرم توسط آنان نیز فقیر می‌باشد.

التهایه تصویب آئین دادرسی کیفری اخیرالتصویب یکی از انگیزه‌های انتخاب

موضوع پایان‌نامه توسط نگارنده می‌باشد.

پیشگفتار

امروزه افزایش جرائم، گسترش فعالیت‌های مجرمانه و ظهور اشکال نوین بزهکاری، و افزایش جرائم سازمان یافته و ... باعث ایجاد ناامنی در بین جوامع شده، بزهکاری به عنوان یکی از نگرانی‌های مردم درآمده‌است. که در این راستا دولت‌ها برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری جهت کنترل و تخفیف احساس ناامنی از طریق پیشگیری از ارتکاب جرم و سرکوبی آن برآمده‌اند.

واکنش عملی در قبال اعمالی که سرپیچی از قوانین و مقررات و نقض آنها تلقی شود، سابقه‌ای به قدمت جوامع بشری دارد. بدین سان هر جامعه بشری چه آگاهانه و با مطالعه و چه ارتجالاً، از طریق سرکوبی محض و یا همراه با اقدام‌ها و تدابیر خاص پیشگیرانه از بزهکاری بوده است. که طرح و بحث علمی دربارهٔ ماهیت این سیاست، ابزارها و اهداف و وجه تسمیهٔ آن، یعنی، "سیاست جنایی" قلمرو نسبتاً جدیدی در مباحث حقوق کیفری و علوم جنایی به وجود آورده‌است.

یکی از مسائل بسیار پیچیده و ناراحت‌کنندهٔ جوامع فعلی، خاصه پس از جنگ دوم جهانی، موضوع مجرمین کم سن و سال و یا اطفال بزهکار می‌باشد، که روز به روز هم گسترش می‌یابد. کیفیت و نوع جرائم ارتكابی آنان نیز باعث نگرانی شده، اطفال علاوه بر ارتکاب جرائم سنتی چون سرقت، فحشاء و ... در سنین بسیار پایین در وادی اعتیاد به موادمخدر وارد گردیده‌اند. با این اوضاع و احوال اغلب کشورهای متمدن درصدد چاره‌جویی برآمده، سعی نموده‌اند که اولاً علت جرائم اطفال را دریافته و ثانیاً متناسب با آن به تغییرات اساسی در قوانین خود پردازند.

که نوشتار حاضر نتیجه کاوش و بررسی در قوانین و مقررات حاکم ایران ،
ناظر به نحوه برخورد با اطفال بزهکار ، از طریق سرکوبی و پیشگیری از ارتکاب
جرم توسط آنان است که قوانین و مقررات مذکور مبین سیاست جنایی تقنینی ایران
در قبال اطفال بزهکار می باشد.

فهرست مطالب

پیشگفتار

مقدمه

بخش نخست : قوانین و مقررات ماهوی ناظر به اطفال بزهکار

فصل نخست : قوانین و مقررات ماهوی کیفری ناظر به اطفال بزهکار

مبحث نخست : اصول حاکم بر رسیدگی به جرائم اطفال

گفتار نخست : اصل برائت

گفتار دوم : اصل قانونی بودن جرائم و مجازات ها و اقدامات تامینی

و تربیتی

۱- اصل قانونی بودن جرائم و مجازات‌ها

۲- اصل قانونی بودن اقدامات تامینی و تربیتی

گفتار سوم : اصل عطف بماسبق نشدن قوانین کیفری

گفتار چهارم : اصل تساوی

گفتار پنجم : اصل تناسب

مبحث دوم : سن مسئولیت کیفری

مبحث سوم : جرائم

مبحث چهارم : مجازات‌ها و تصمیمات متخذه علیه اطفال

گفتار نخست : مجازات‌ها و تصمیمات مندرج در ماده ۴۹ قانون

مجازات اسلامی

گفتار دوم : مجازات‌ها و تصمیمات مندرج در سایر مواد قانون

مجازات اسلامی

گفتار سوم : تجدید نظر در تصمیمات و احکام صادره

فصل دوم : قوانین و مقررات ناظر به پیشگیری از جرائم اطفال

مبحث نخست : قوانین و مقررات ناظر به پیشگیری از ارتکاب اولیه جرم

گفتار نخست : قانون اساسی

گفتار دوم : قوانین عادی (تصویب نامه‌ها ، آئین نامه‌ها)

مبحث دوم : قوانین و مقررات ناظر به پیشگیری از ارتکاب ثانویه جرم

گفتار نخست : قانون اساسی

گفتار دوم : قوانین عادی (تصویب نامه‌ها ، آئین نامه‌ها)

بخش دوم : قوانین و مقررات شکلی ناظر به اطفال بزهکار

فصل نخست : سازمان و تشکیلات قضایی خاص اطفال

مبحث نخست : چگونگی تشکیل دادگاه

مبحث دوم : نحوه انتخاب قاضی دادگاه

مبحث سوم : وظایف و اختیارات قاضی دادگاه

مبحث چهارم : صلاحیت دادگاه

گفتار نخست : صلاحیت دادگاه‌های ویژه اطفال در رسیدگی به جرائم

ارتكابی اطفال

گفتار دوم : صلاحیت دادگاه‌های عمومی در رسیدگی به جرائم

ارتكابی اطفال

گفتار سوم : صلاحیت دادگاه‌های انقلاب در رسیدگی به جرائم

ارتكابی اطفال

گفتار چهارم : صلاحیت دادگاه‌های نظامی در رسیدگی به جرائم

ارتكابی اطفال

مبحث پنجم : محل اجرای محکومیت‌های اطفال

گفتار نخست : چگونگی تأسیس قانون اصلاح و تربیت

گفتار دوم : تشکیلات داخلی قانون اصلاح و تربیت

گفتار سوم : آئین‌نامه اجرایی قانون اصلاح و تربیت

فصل دوم : آئین دادرسی کیفری ویژه اطفال ، ناظر به مراحل قبل و حین رسیدگی

مبحث نخست : آئین دادرسی کیفری ناظر به مرحله قبل از رسیدگی

گفتار نخست : کشف و تعقیب جرم

۱ - ضابطین دادگستری

۲ - وظایف و اختیارات ضابطین دادگستری

گفتار دوم : تحقیقات مقدماتی

۱ - دادرسی دادگاه

۲ - قاضی تحقیق

مبحث دوم : آئین دادرسی کیفری ناظر به مرحله حین رسیدگی

گفتار نخست : تکلیف دادگاه در اعلام به ولی یا سرپرست قانونی طفل جهت

حضور در دادگاه یا تعیین وکیل برای وی

گفتار دوم : جلب نظر اشخاص خبره جهت انجام تحقیقات

گفتار سوم : احضار و جلب طفل و ولی یا سرپرست قانونی وی

گفتار چهارم : التزام ولی یا سرپرست قانونی طفل یا شخص دیگری به

حاضر نمودن طفل در موارد بزوم و سپردن وثیقه توسط آنان

گفتار پنجم : نگهداری طفل متهم برای انجام تحقیقات در کانون اصلاح و

تربیت یا در محل مناسب دیگری تا صدور رأی و اجرای آن

گفتار ششم : غیرعلنی بودن رسیدگی و سایر حقوق پیش‌بینی شده در

قانون برای طفل متهم

نتیجه گیری

پیشنهادات

کتاب شناسی

مقدمه

تعریف اجزاء موضوع پایان نامه

- سیاست جنایی

سیاست جنایی یکی از شاخه‌های مستقل علوم جنایی می‌باشد که «اصطلاح و مفهوم» آن Kriminal- Politik، به عنوان یک رشته مطالعاتی علمی، برای نخستین بار توسط دانشمند آلمانی،² آنسلم فون فوئر باخ (Anselm von Feuer bach) در کتاب «حقوق کیفری» او که در سال ۱۸۰۳ میلادی چاپ و منتشر گردید به کار برده شده است. فوئر باخ سیاست جنایی را «مجموعه شیوه‌های سرکوبگرانه‌ای که دولت با استفاده از آنها علیه جرم واکنش نشان می‌دهد» تعریف کرد. بدین ترتیب مفهوم مضیقی از آن به دست داده است که در حقیقت همان «سیاست کیفری» است.

فون لیست (Von liszt)، دانشمند دیگر آلمانی که یکی از بنیان‌گذاران اتحادیه بین‌المللی حقوق کیفری در ۱۸۸۹ بوده است، در اواخر سده نوزدهم - یعنی حدود سه ربع قرن پس از فوئر باخ - در کتاب «مفصل حقوق کیفری آلمان» مفهوم کم و بیش مشابهی از سیاست جنایی عرضه داشته است که از تعریف وی از سیاست جنایی قابل استنباط است: به نظر فون لیست «مجموعه منظم اصولی که دولت و جامعه بوسیله آنها مبارزه علیه بزه را سازمان می‌بخشند» سیاست جنایی محسوب می‌گردد.^۱

توضیحات و تفسیرهایی که فون لیست در صفحات مختلف کتاب خود راجع به مفهوم و جایگاه سیاست جنایی ارائه می‌دهد، بیانگر آن است که دیدگاه او در این قلمرو به دیدگاه فوئر باخ نزدیک است و مرادوی از سیاست جنایی عمدتاً همان سیاست کیفری است.^۲

بنظر دانشمند دیگر فرانسوی، دندیو دو وابر (Donnedieu de vabres)، استاد دانشگاه پاریس «سیاست جنایی یک هنر است که موضوع آن، کشف شیوه‌هایی است که مبارزه مؤثر علیه جرم را میسر می‌سازد.» وی همچنین تأکید نموده‌است که: ... سیاست جنایی شامل همه شیوه‌هایی نمی‌شود که دولت ممکن است در اختیار داشته‌باشد و علیه بزهکاری به اجرا گذارد، سیاست جنایی پیشگیری را در بر نمی‌گیرد. البته امر پیشگیری از وظایف دولت است، لیکن به هر میزان پیشگیری مؤثر واقع شود، موجب محو پدیده نمی‌گردد، و زمانی که این پدیده ظاهر گردد وظیفه دوم دولت که دقیقاً شامل

باشد و بنا بر نتایج حاصله و نیز به موازات تحولات میزان و اشکال جرائم مختلف و واقعیات مجرمانه، خود را متحول و روزآمد کند.

بنظر آنسل «همانطور که قلمرو بزهکاری» از طریق تسری آن به انحراف یا حاشیه گرایی، رشد پیدا کرده است، اشتغالات سیاست جنایی را باید به امر پیشگیری از نارسایی‌های کارکردی جرم‌زا، یعنی عوامل اجتماعی زمینه‌ساز ارتکاب جرم، نیز تعمیم داد و حتی تا مرزهای سیاست اجتماعی پیش‌رفت.

در این دیدگاه، سیاست جنایی اولاً علاوه بر جرم که یک مفهوم قانونی است به انحراف و کژروی که یک مفهوم اجتماعی است نیز می‌پردازد. ثانیاً علاوه بر سرکوبی و مجازات بزهکاری، به پیشگیری از آن نیز توجه دارد و ثالثاً علاوه بر ابزارها و نظام کیفری، بر ابزارها و نظام‌های اجتماعی، فرهنگی، اخلاقی... و بر همه آنچه که در بهداشت و پیشگیری اجتماعی از بزهکاری مؤثر است تکیه می‌کند و بدین‌سان سیاست جنایی از مفهوم سنتی مضیق آن، یعنی «سیاست کیفری» به سمت مفهوم موسع آن، یعنی «سیاست جنایی»^۱ به معنای امروزی آن تحول می‌یابد.^۱

در ادامه همین فرایند و بینش، دانشمند دیگر فرانسوی، خانم میری دلماس - مارتی استاد دانشگاه پاریس و مدیر بخش علوم جنایی مؤسسه حقوق تطبیقی پاریس، که از جمله نخستین استادان فرانسوی حقوق کیفری می‌باشد، پس از جنگ دوم جهانی در اثر خود بنام «مدلها و جنبش‌های سیاست جنایی» در سال ۱۹۸۳ به طور منظم مفصل سیاست جنایی را به عنوان یک رشته مطالعاتی مستقل و نیز به عنوان یک قلمرو سیاسی - حقوقی کاربردی مورد تحلیل قرار داده وی در این کتاب ماهیت و ابزارهای سرکوبگرانه و پیشگیرانه سیاست جنایی را در قالب مدل‌های مختلفی با ایدئولوژی‌های سیاسی دولتی مقابله و مقایسه نموده، برحسب این که دولتها تا چه اندازه زمینه حضور و مشارکت جامعه «سیویل» یعنی